

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، گروه ادیان و عرفان

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: عرفان اسلامی

عنوان :

**آراء و اندیشه های عرفانی شیخ محمدبن یحیی بن
علی لاهیجی (اسیری)**

استاد راهنما:

دکتر پرویز عباسی داکانی

استاد مشاور:

دکتر عبدالرضا مظاهری

پژوهشگر:

فریبرز زمانی

زمستان ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

وجود نازنین قطب دو عالم، نفس هستی، حقیقت محمدی، انسان کامل حضرت مهدی

صاحب الزمان (عج).

و تقدیم به: روح شامخ و والای جناب لاهیجی که به حق سالک بر حق بود و اندیشه

های برجسته وی روح نواز والهی است.

و تقدیم به :

همسر عزیز و مهربانم که با وجود مشکلات فراوان، صبورانه و مشفقانه بنده رادر امر

تدوین این پایان نامه همراهی کردند. و همچنین بچه های خوبم: حبیب، مریم و مبینا.

سپاس گزاری

خدایا تو را سپاس، به خاطر همه عشق بی منت و بی کرانت که عاشقانه نثار تمام هستی یه ویژه ما انسان ها نموده ای. در این میان سهم هر کس از عشق مقدس و کبریایی تو، به قدر استعداد و قابلیتی که در دل و جان اوست، ارزانی داشته ای. بار الهی، تشکر دارم از این که به من اجازه داده ای تا باشم و به ساحت، جلال و جبروت تو اندیشه کنم و بر من منت نهادی که بررسی اندیشه های خوبان قلم فرسایی کنم. باشد که با تاسی از این بزرگان و رهروان عاشقان درگاهت، مسیری جز رسیدن به تورا بر نگزینیم و رضایت تو سر لوح زندگیمان قرار دهیم.

تشکر و قدر دانی ویژه دارم از استاد بزرگوار و ارجمندم جناب آقای دکتر پرویز عباسی داکانی، که با راهنمایی های حکیمانه و عالمانه خود این جانب را در امر تدوین این پایان نامه یاری نمودند. و هم چنین تشکر و قدر دانی دارم، از سرور گرانقدر و ارجمندم جناب استاد عبدالرضا مظاهری که به حق مشاوره ای آگاهانه به این حقیر روا داشته اند. از خداوند متعال برای همه علمای اسلام و این دو عزیز عمر باعزت توأم با سلامتی خواستارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده.....
۲.....	مقدمه.....

فصل اول: کلیات طرح

۵.....	۱-۱) بیان مساله.....
۵.....	۱-۲) هدفهای تحقیق.....
۵.....	۱-۳) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن.....
۵.....	۱-۴) سؤالات و فرضیه های تحقیق.....
۶.....	فرضیه های تحقیق.....
۶.....	۱-۵) مدل تحقیق.....
۶.....	۱-۶) تعاریف عملیاتی متغیرها و اثرهای کلیدی.....
۶.....	۱-۷) روش تحقیق.....
۶.....	۱-۸) قلمرو تحقیق.....
۷.....	۱-۹) جامعه و حجم نمونه.....

فصل دوم: زندگانی نامه

۸.....	۲-۱) شرح احوال.....
۸.....	۲-۱-۱) نام و نسب.....
۱۰.....	۲-۱-۲) زندگانی و حیات.....

۱۱.....	۲-۱-۳) تاریخ و محل وفات
۱۲.....	۲-۱-۴) مذهب
۱۳.....	۲-۱-۵) مقام و منزلت
۱۶.....	۲-۲) اولاد
۱۷.....	۲-۳) استادان
۲۱.....	۲-۴) شاگردان
۲۱.....	۲-۵) آثار و تالیفات
۲۷.....	۲-۶) خصوصیات مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز
۲۸.....	۱-۶-۱) بعضی از خصوصیات برجسته شرح گلشن راز
۲۸.....	۲-۶-۲) از نظر سبک و زبان
۲۹.....	۲-۶-۴) خصایص دستوری

فصل سوم: آراء و اندیشه های عرفانی شیخ محمد لاهیجی

۳۱.....	مقدمه
۳۵.....	۳-۱) مباحث توحید
۳۵.....	۳-۱-۱) حب ذاتی
۴۰.....	۳-۱-۲) عماء (ابر اولیه)
۴۳.....	۳-۱-۳) نَفْسِ الرَّحْمَانِ
۴۶.....	۳-۱-۵) انحاء تجلی
۴۷.....	۱- تجلی ذاتی
۴۷.....	۲- تجلی صفاتی

- ۳- تجلی افعالی..... ۴۷
- ۴- تجلی آثاری..... ۴۸
- ۳-۱-۶) تجلی و شهود الهی..... ۴۸
- ۳-۱-۸) خلقت و چگونگی ظهور..... ۵۱
- ۳-۱-۸) رویت الهی..... ۵۲
- ۳-۱-۸-۱) نگاه کلی درباره نظریه های مختلف رؤیت..... ۶۰
- ۳-۱-۹) عالم غیب و شهادت..... ۶۱
- ۳-۱-۱۰) اعیان ثابت و آگاهی بر مظاهر اسماء الله..... ۶۲
- ۳-۱-۱۰-۱) تعینات حقی..... ۶۷
- ۳-۱-۱۰-۲) اقتضائات اعیان ثابت..... ۷۴
- ۳-۱-۱۱) وحدت وجود..... ۷۵
- ۳-۱-۱۱-۱) دیدگاه دیگر عرفا بر وحدت وجود..... ۷۶
- ۳-۱-۱۲) اسماء و صفات حق..... ۸۳
- ۳-۱-۱۳) جمال و جلال..... ۸۷
- ۳-۱-۱۴) جمال معنوی و جمال صوری..... ۹۲
- ۳-۱-۱۵) صفات ایجابی (وجوبی) - صفات سلبی..... ۹۶
- ۳-۱-۱۶) انوار الهی..... ۹۹
- ۳-۱-۱۶-۱) نور تجلی حق به رنگ سیاه (ذات)..... ۱۰۲
- ۳-۲) عوالم جهان هستی..... ۱۰۷
- ۳-۲-۱) عالم ذات « لاهوت»..... ۱۰۹
- ۳-۲-۲) عالم عقول مجرد (جبروت)..... ۱۱۰
- ۳-۲-۳) عالم مجردات (ملکوت)..... ۱۱۰

- ۱۱۲.....(۴-۲-۳) - عالم مثال.....
- ۱۱۵.....(۵-۲-۳) -عالم ناسوت (جهان پدیده های محسوس).....
- ۱۱۶.....(۳-۳) -برزخ و قیامت.....
- ۱۱۸.....(۱-۳-۳) -قیامت صغرا.....
- ۱۲۰.....(۲-۳-۳) -قیامت وسطا.....
- ۱۲۱.....(۳-۳-۳) -قیامت کبرا.....
- ۱۲۲.....(۴-۳) -عالم برزخ.....
- ۱۲۵.....(۵-۳) -سیر و سلوک.....
- ۱۳۰.....(۱-۵-۳) -مجدوب سالک و سالک مجذوب.....
- ۱۳۴.....(۲-۵-۳) -مقام توبه و مراتب آن.....
- ۱۴۴.....(۳-۵-۳) -خلاصه سیر و سلوک مکتبهای دیگر.....
- ۱۴۶.....(۶-۳) -حقیقت محمدیه (انسان کامل).....
- ۱۴۷.....(۱-۶-۳) -اسماء الهی و ذات محمدی.....
- ۱۵۱.....(۲-۶-۳) -انسان و جهان.....
- ۱۵۴.....(۳-۶-۳) -جامعیت انسان.....
- ۱۶۲.....(۴-۶-۳) -حقیقت خلافت الهی.....
- ۱۶۴.....(۵-۶-۳) -سرّ وجود انسان کامل.....
- ۱۶۹.....(۶-۶-۳) -دوره رهبری انبیا و اولیا.....
- ۱۷۴.....(۷-۶-۳) -ولی ، نبی ، ورسول.....
- ۱۸۵.....(۸-۶-۳) -درجات و مراتب معرفت انبیا(ع) الهی.....
- ۱۸۹.....(۹-۶-۳) -دوران ولایت و ضرورت وجود آن.....
- ۱۹۵.....نتیجه گیری و پیشنهادات.....

۱۹۷..... فهرست منابع

۲۰۱..... چکیده انگلیسی

چکیده

شمس الدین محمد بن یحیی بن علی گیلانی لاهیجی، متخلص به «اسیری» یکی از عارفان و شیوخ بزرگ بود. وی قرن نهم هجری، سال ۸۴۰ هـ. ق، در شهر لاهیجان به دنیا آمد.

تحصیلات مقدماتی را در شهر لاهیجان فرا گرفت، پس از آن برای ادامه تحصیل حدود ۹ سال سن داشت. به شهر ری رفت و در خانقاه «نوربخشیه» شاگرد و مرید «سید محمد نوربخش» گردید.

وی بعد از توبه کردن و گرفتن تلقین ذکر و با داشتن شرایط خدمت و عزلت و صحبت، پیشرفت های چشم گیری داشت، بطوری که در مدت شانزده سال خدمت نزد سید محمد نوربخش، بر حسب تفاوت احوال معنوی که به او دست می داد سه اجازه ارشاد از استادش دریافت نمود، و بعد از وفات استادش، جانشین وی گردید.

شیخ محمد لاهیجی -رحمة الله علیه- در سال ۹۱۲ (ه.ق) در شهر شیراز چشم از جهان فرو بست. در زمینه ی مسائل عرفانی وی دارای اندیشه های نو و بدیعی دارد. که با مطالعه و تحقیق و بررسی از آثار وی به اندیشه های بلند عرفانی که توأم با فلسفه و منطق و کلام می باشد، می رسیم.

شیخ محمد لاهیجی -رحمة الله علیه- در نزد ما ایرانیان، دارای معروفیت و مشهوریت خاصی است، مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز، از مثنوی گلشن راز «شیخ محمود شبستری» که یکی از برجسته ترین آثار وی بوده، با وجود گذشت چندین سال هنوز هم می توان آن رابه عنوان یکی از منابع مهم عرفانی استفاده کرد.

در این نوشتار ابتدا با تکیه بر منابع قدیمی و نیز با رعایت ترتیب زمانی، شرح احوال شیخ محمد لاهیجی را مورد بررسی قرار گرفته است. سپس به تحلیل آراء و اندیشه های عرفانی وی می پردازد.

کلید واژه ها: محمد لاهیجی، تجلی، رؤیت، وحدت وجود، اعیان ثابته، انوار الهی، سیر وسلوک، انسان کامل

مقدمه

عرفان به معنای واقعی آن، از جنس یافتن و رسیدن است، و آن چیزی که تحقیق و جستجو در احوالِ عارفان و سالکان راه حق را جذاب و لذتبخش می کند. عرفانی که برخاسته از قرآن کریم و آیات و روایات و سیره ی امامان و معصومین (ع) باشد، بی شک عارفانی که در مسیر شریعت اسلام به شناخت حق تعالی رسیده اند، ستاره های درخشانی هستند که می توانند راه رسیدن به فنای الهی را به تشنگان معرفت نشان دهند. و آنان را در مسیر هدایت حق تعالی سوق دهند، زیرا آنها به درجه کشف و شهود نایل آمده اند. و حجاب ها را از برابر دیدگان نفس خویش کنار زده اند و آن چه نادیدنی است آنرا دیده اند.

مطلب مهم دیگری که دلیل پرداختن به زندگی و شرح احوال عرفا را بیشتر نمایان می سازد، این است که زبان عرفان، زبان رمز آلوده است. و در قالب اصطلاحات خود را نشان می دهند. عرفای راستین پس از توبه، و سیر و سلوک معنوی در راستای شریعت ناب محمدی (ص) آثار و اندیشه های خود را مکتوب کرده، و رهروان و پیروان راه حقیقت و طریقت، می توانند در فهم بهتر این اصطلاحات، رمزها و تاویل های عرفانی را فهم کنند و هدایت شوند.

نکته قابل توجه دیگر در پرداختن به زندگی عرفا جنبه ی الگو سازی آن ها برای نسل های بعد است. در این پایان نامه، از آراء عارف بزرگی، همچون شیخ محمد لاهیجی معروف به «اسیری» بحث شده است، که با آن اندیشه های بلند عرفانی، می تواند بسیار آموزنده باشد، و نیز وی از رده ی عرفای به نام است که در معرفی عرفان ناب و حقیقی به آیندگان نقش بسزایی را ایفا می کند. و همچنین توجه خاص بعضی از مردم، به ویژه نسل جوان به آراء و اندیشه های عارفانی؛ همچون بایزید بسطامی، مولوی، ابوالحسن خرقانی، محی الدین ابن عربی و... موید این واقعیت است.

عارفان راستین جزو انسان های پاک باخته ای هستند که حق تعالی توفیق فهم دین و درک مفاهیم قرآن و سخن حضرت رسول (ص) را به آنان عنایت کرده است.

البته میزان وعمق این فهم و معرفت بستگی به ایمان و چگونگی سیر و سلوک و ریاضت های آنان و هم چنین عنایت، حضرت باری تعالی دارد.

عرفان مرحله کمال و پختگی، کلید ابعاد وجودی انسان است، عرفان اسلامی مرحله فروزانی و کمال عقل است که سبب به بار نشینی کمالات مختلف در آن می شود.

عارف حقیقی بیش از هر کس زیبایی ها و شگفتی ها و نظم طبیعت را می شناسد و در آن به تأمل می نشیند. و هر ذره ای از جهان را آینه ی تمام نمای نهایی حق می بیند. و او دیدگانش را با سرمه ی حقیقت و معنویت برای رؤیت آثار صنع حق تعالی پرفروغ می نماید.

عارف از شریعت منقطع نمی گردد تا به طریقت بپیوندد، بلکه شریعت را رنگ طریقت می بخشد تا به کوی عشق و حقیقت الهی برسد.

شیخ محمد لاهیجی-رحمة الله علیه- از جمله عارفانی است که به گواهی از نوشته هایش به حقیقت ناب نایل گشته است. وی در شرح مثنوی گلشن راز «شیخ محمود شبستری» (قدس سره)، واقعیت های عرفانی را عالمانه و حکیمانه به تصویر کشیده است. عرفانی که سرشار از عشق به توحید است، و نشان از مقامات فنای الهی دارد. با بررسی آثار وی، پی به این موضوع می بریم که وی از روح بلند و ملکوتی برخوردار بوده و به حقیقت مطلوب و ناب محمدی (ص) رسیده است.

شناخت عرفانی شیخ محمد لاهیجی، از هر گونه انحرافات و کج فهمی، منزّه و مبرا می باشد، چرا که در میان یکایک اندیشه های عرفانی رد پای قرآنی و احادیث و اقوال سایر عارفان حقیقی به چشم می خورد.

گنجینه های گران بهایی در آثار لاهیجی مشهود است، که می توان با درک آن ها پی به شناخت این نابغه ی بزرگ عرفانی راه برد، که چگونه عارفانه و عاشقانه قدم در راه حقیقت گذاشته است. آشنایی با نام و نشان و آثارش به ویژه اثر برجسته ای وی در شرح گلشن راز، راه و روش و آداب درسیر

وسلوک و نیز برای رسیدن به قلّه رفیع معرفت و عرفان شیخ را نمایان می‌سازد.

ابعاد مختلف پژوهش و تحقیق یکی این است که شرح و بیان مکاشفات و کرامات لاهیجی را از آثارش و تأثیر گذاری آن در رسیدن به حقیقت از راه دل عنوان شود.

بُعد دیگری که می‌توان در این تحقیق مشاهده کرد، پرداختن به آراء و اندیشه های عرفانی لاهیجی است، که وی چه اندیشه های داشته است؟

و همچنین در شرح بیان آراء و اندیشه های عرفانی از چه کسانی تأثیر پذیرفته است؟ به عبارتی روشن تر وی از کدامیک از عرفای ما قبل خود در ابراز اندیشه هایش متأثر بوده است.؟

استادان و شاگردان وی چه کسانی بوده اند؟ در تطوّر و شکل گیری عرفان اسلامی چه اندازی نقش داشته است؟

شناخت و درک و تحقیق در حیات معنوی لاهیجی را در آثارش می‌توان یافت، به ویژه آثار برجسته او، شرح گلشن راز می‌باشد، که در این پایان نامه بدان سعی شده است. لاهیجی غایت تلاش و کوشش خویش را، در بیان مطالب عرفانی توأم با فلسفه و منطق بیان داشته است. با کمی تأمل در این شرح به خوبی می‌توان دریافت که وی با مبانی عرفان نظری و تصوّف آشنایی بسیار زیادی داشته است. و از طرفی مقامات سیر و سلوک را طی کرده است، و خود از دل سوختگان و عاشقان کوی یار بوده است. شرح مثنوی گلشن راز وی در نزد ایرانیان یکی از معروف ترین شرح ها است.

پایان نامه حاضر در دو فصل تهیه و تنظیم شده است، که فصل اول بررسی زندگی، اصل و نسب؛ شاگردان و استادان و آثار شیخ محمد لاهیجی پرداخته است. و در فصل دوم آراء و اندیشه های عرفانی وی، که مضامین آن از عرفان نظری، فلسفی و منطقی و کلامی بر گرفته شده از تراوش های ذهنی شیخ و نیز از اقوال عرفای بزرگ از جمله پدر عرفان نظری محی الدین ابن عربی (قدس سره) و دیگر عارفان می‌باشد.

در این فصل دیدگاه و نظرات عرفانی شیخ را درباره ی توحید و حبّ ذات و انحاء تجلی و رؤیت ، اسماء و صفات حقّ تعالی، تحقیق شده است ، و در ادامه انحاء سیر و سلوک و همچنین انسان و

جهان، و در نهایت بحث جامع انسان کامل و حقیقت محمدیه (ص) از منظر شیخ بررسی شده است.

فصل اول: کلیات طرح

۱-۱) بیان مساله

شیخ محمد لاهیجی معروف به اسیری از عارفان نامی قرن نهم می باشد و با توجه به این که در زمینه عرفان اسلامی دارای اندیشه های والایی می باشد در این تحقیق به جنبه های گوناگون زندگی و آرای وی پرداخته شده است. لاهیجی از جمله عارفانی است که به مکتب فکری و عرفانی محی الدین ابن عربی وفادار بوده و به نوعی مروج اندیشه های وی می باشد. در این مجال سعی شده است تا به این تاثیرات نیز اشاره شود.

۱-۲) هدفهای تحقیق

الف) پرداختن به زوایای گوناگون زندگی محمد لاهیجی از جمله شرح احوال و زندگی نامه ایشان و تاریخ تولد و محل زندگی و شرایط اجتماعی و فرهنگی وی.

ب) شناخت اساتید و شاگردان شیخ محمد لاهیجی برای پی بردن به ارتباطات مریدی و مرادی و نیز نحوه شکل گیری سلسله هایی که با این شخصیت در ارتباط بوده اند از جمله سلسله نوربخشیه.

ج) استخراج آرای عرفانی شیخ محمد لاهیجی با توجه به اصلی ترین اثر وی یعنی شرح گلشن راز که در واقع تبلور آراء و اندیشه های عرفانی وی می باشد.

۱-۳) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

با توجه به این که شیخ محمد لاهیجی از عارفان مشهوری است که دارای اثر ارزنده ای در زمینه عرفان اسلامی می باشد. و این اثر وی (شرح گلشن راز) از آثار مهم و تاثیرگذار در زمینه تکوین و شکل گیری عرفان اسلامی است.

ضرورت و اهمیت پرداختن به زندگی نامه و آرای عرفانی وی بیشتر به چشم می خورد و از آن جایی که این شخصیت بزرگ در زمینه مطالب عرفانی دارای اندیشه های فراوانی می باشد و در تبیین این اندیشه ها به گواهی نظرات و آثارش از ابن عربی عارف بزرگ تاثیر پذیرفته است پرداختن به اندیشه های عرفانی این عارف شهیر و تجزیه و تحلیل آن ها میزان تاثیر پذیری وی را از اندیشه های ابن عربی مشخص می سازد بنابراین یکی از اساسی ترین انگیزه

هاي اين تحقيق آشنايي با اندیشه ها و افکار عرفاني شيخ محمد لاهيجي و میزان تاثیرپذيري وي از عرفاي پيشين و از جمله محي الدين ابن عربي مي باشد و هم چنين بي بردن به آراي عرفاني وي نيز در اين مجال از اهميت فوق العاده اي برخوردار است.

(۴-۱) سؤالات و فرضيه هاي تحقيق

سؤالات تحقيق

۱- شيخ محمد لاهيجي در چه قرني زندگي مي کرده است و تاريخ صحيح تولد و وفات وي چه سالي مي باشد در زمينه تاريخ تولد و وفات وي اختلافي در کتاب هاي تذکره نويسي مشاهده مي شود؟

۲- شيخ محمد لاهيجي چه آثاري در زمينه عرفان و تصوف اسلامي پديد آورده است؟ مهم ترين اثر عرفاني وي چه مي باشد.

۳- اندیشه هاي اساسي و اصلي شيخ محمد لاهيجي در زمينه عرفان و تصوف اسلامي چيست؟

۴- دلایلي که برخي از عرفا براي باورند که شيخ محمد بن لاهيجي از عرفان قبل از خویش تاثیرپذيرفته است، چيست؟ در صورت تاثیرپذيري بيشتر از چه عارفي تاثیرپذيرفته است؟

فرضيه هاي تحقيق

۱- شيخ محمد بن لاهيجي از عرفان و نويسندگان مشهور قرن نهم هجري قمری مي باشد که در سال ۸۴۰ در لاهيجان به دنيا آمده است. و در سال ۹۱۲ هجري قمری در شيراز از دنيا رفته است.

۲- شيخ محمد بن لاهيجي آثار متعددي در عرفان اسامي دارد که از آن جمله مي توان به آثار منظوم وي (اسرار الشهود- ديوان اشعار) اشاره کرد اما مهم ترين و اصلي ترين اثر وي در زمينه عرفان اسلامي شرح گلشن رازي مي باشد که به نثر نگاشته شده است.

۳- شيخ لاهيجي اندیشه هاي متعدد و قابل توجهي را در مهم ترين اثر عرفاني خویش بيان داشته است که از مهم ترين آن ها مي توان به: حب ذات- تجلي الهي- اعيان ثابته- عوالم هستي- انوار تجلي- حقيقت محمدیه- وحدت وجود- نفس رحمانی- رویت الهي- عالم غيب و شهادت- اسما و صفات- سيروسلوك و عماء و انسان کامل اشاره کرد.

۴- شيخ محمد بن لاهيجي از عرفان قبل از خویش تاثیرپذيرفته است از جمله شمس تبريزي و به ويژه محي الدين ابن عربي تاثير فراواني بر اندیشه هاي وي داشته اند. همچنين در بحث اسما و صفات و تجلي که ستون فقرات عرفان ابن عربي محسوب مي شود، شيخ محمد لاهيجي بسيار از نظرات ابن عربي سودجسته است.

(۵-۱) مدل تحقيق

مدل تحقيق مدل نظري و به طريق شرح و بررسي خواهد بود

(۶-۱) تعاريف عملياتي متغیرها و واژه هاي کلیدی

واژه هاي کلیدی که در اين تحقيق وجود دارد عبارتند از:

شيخ محمد لاهيجي، وحدت وجود، اعيان ثابته، انوار الهي، سيروسلوك، تجلي، انسان کامل

(۷-۱) روش تحقيق

در این تحقیق، باتوجه به عنوان و ماهیت آن از روش کتابخانه ای یا اسنادی برای انجام آن استفاده شده است و ابزار لازم در این زمینه فیش می باشد.

(۸-۱) قلمرو تحقیق

قلمرو تحقیق شامل مطالب عرفانی موجود در کتاب های عرفانی در کتابخانه های ملی و مجلس و کتابخانه های مخصوص عرفان می باشد و هم چنین استفاده از مقالات معتبر عرفانی که در سایت های اینترنتی منتشر می شوند.

(۹-۱) جامعه و حجم نمونه

(۱۰-۱) محدودیت و مشکلات تحقیق

یکی از مهم ترین محدودیت های این تحقیق نبودن منابع کافی پیرامون منبع اصلی تحقیق می باشد که نگارنده را محدود می ساخت تا آرای عرفانی این شخصیت را فقط باتوجه به نوشته های خود شیخ بررسی نماید

فصل دوم: زندگانی نامه

(۱-۲) شرح احوال

(۱-۱-۲) نام و نسب

شمس الدین محمد بن یحیی بن علی گیلانی لاهیجی، متخلص به «اسیری» از عرفای بنام و از شیوخ بزرگ، در سلسله نور بخشیه بود. وی در دهه سوم یا چهارم قرن نهم هجری در شهر لاهیجان بنا به بعضی از متأخران، احتمالاً در سال ۸۴۰ هـ. ق دیده به جهان گشود.

تخصیلات مقدماتی را در همان شهر فرا گرفت، وی در دوران نوجوانی یعنی در سال ۸۴۹ هـ. ق که حدوداً ۸ یا ۹ سالگی می داشت، به شهر ری رفت و در حلقه مریدان «سید محمد نور بخش» که بنیانگذار طریقت و سلسله فرقه نور بخش بود در آمد.

شیخ محمد لاهیجی - رحمه الله علیه - خود می گوید: «چون عنایت ازلی و هدایت لم یزلی این فقیر را به خدمت و ملازمت حضرت امام زمان سید محمد نور بخش راهنمونی کرد، در سنه تسع و اربعین و ثمانائه هجریه، (۸۴۹ هـ. ق) به شرف توبه که در طریق اولیاء الله متعارف است، و تلقین ذکر خفی مشروط به شرایط مشرف شدم و در ملازمت ایشان به سلوک و ریاضت توجه کرده، و به احیای لیالی به امر آن حضرت مشغول می بودم. بعد از توبه کردن و گرفتن تلقین ذکر خفی و مرعی داشتن شرایط خدمت و عزلت و خلوت و صحبت از اعیان و اصلاص کامل و مرشدان مکمل شده است.»^۱

در ادامه شرایط موقعیت خویش را چنین بیان می دارد «مدت شانزده سال در خدمت سید محمد نور بخش بوده، و در این مدت در درگاه سید محمد، به حسب تفاوت احوال معنوی که به او دست می داد سه اجازه ارشاد از وی گرفت.»^۲

کتاب تاریخ ادبیات ایران «دکتر ذبیح الله صفا» نوشته است که: «شیخ محمد لاهیجی مدت ملازمت خود را در درگاه سید نور بخش، شانزده سال نوشته است، لیکن چون می دانیم که تا پایان حیات استادش که به سال ۸۶۹ هـ. ق در گذشته، در خدمت وی به سر می برد، پس با این حساب، می بایست سنین ملازمت به بیست سال رسیده باشد.»^۳

در مثنوی «اسرار الشهود» شرح کامل این مسافرت و چگونگی رسیدن به خدمت سید محمد نور بخش را، چنین بیان فرموده است:

۱- شرح گلشن راز سمعی، ص ۷۶، به خالقی، ص ۵۸۵

۲- شرح گلشن راز، خالقی، ص ۵۸۵

۳- تاریخ ادبیات ایران، ج ۴، ص ۴۲۰ - ص ۵۲۹ - ۵۳۰

«سال تا ریخش بود بی کیف کم
 هشتصد و چل بود ونه، نی بیش و کم
 غره رجب بد و یوم الاحد
 یا فتم از فیض رحمانی ممد
 صبحدم پنهان ز خویش و اقربا
 بحر طوف کعبه صدق و صفا
 آمدم بیرون ز شهر لاهجان
 یکنه تنها پیاده بهر آن»^۱

از مثنوی «اسرار الشهود» او چنین برداشت می شود که با راهنمایی یکی از ابدال بود، که وی از شهر لاهیجان به اتفاق دو نفر دیگر که در راه با آن ها آشنا شده بود، به خدمت پیر خود رسید.^۲

شیخ لاهیجی -رحمة الله علیه- درباره ی چگونگی گرفتن اجازه ارشاد، از سوی سید محمد نوربخش چنین بیان می کند: «طریق اکابر طریقت که مرشدان کاملند، آن است که چون مرید به اخلاص را به خدمت و عزلت و خلوت و صحبت که در ارکان اربعه طریقت است، تربیت فرمودند و آن مرید به کمالی که لایق و در خور استعداد فطری خود است، رسید. البتّه اجازه ارشاد که لایق کمال او باشد، جهت وی می نویسند تا طالبان قابل بدانند که دعوت و ارشاد او به اشارت الهی و امر کاملی است، نه آنکه مانند شیخان مُتَصَنِّع به هوای نفس و حسب جاه می خواهد که خود را شیخی سازد و او را مریدان و تابعان باشند. و این فقیر شانزده سال در خدمت و ملازمت آن حضرت بودم و به امر ایشان گاهی به خدمت و گاهی به عزلت و خلوت اشتغال می نمودم...»^۳

۲-۱-۲) زندگانی و حیات

شیخ محمد لاهیجی -رحمة الله علیه- یکی از بزرگان مشایخ و خلیفه ای طریقه ی نوربخشیه به شمار می رفت، پس از وفات سید محمد نوربخش

۱ - اسرار الشهود، لاهیجی، سید علی آل داوود، ص ۱۵۱
 ۲ - مثنوی لاهیجی، برات زنجانی، ص ۲۵۲ - ۲۷۰
 ۳ - شرح گلشن راز لاهیجی، خالقی، ص ۵۸۶.

در سال ۸۶۹ (ه.ق) به شیراز رفت ، و در آنجا به طریقه خود به ارشاد مردم آن دیار پرداخت و پیشوای نوربخشیان در شهر شیراز گردید.

«دکتر ذبیح الله صفا» نیز در باره اقامت وی چنین می گوید : «شیخ محمد لاهیجی بعد از انتقال به شیراز و امامت در آن شهر با ارشاد نوربخشیان فارس اشتغال جست و در شیراز خانقاهی موسوم به «خانقاه نوریّه» تاسیس نمود که سلاطین زمان اموال نفیس بر آن وقف کرده بودند.^۱

وی خانقاهی در محله «لب آب» شیراز که وصل به دروازه باب اسلام بود بنا نهاد. این خانقاه به زودی رونق گرفت و سلاطین و بزرگان آن زمان، امکانات زیادی را بر آن وقف کردند، و تولیت آن را به شیخ محمد لاهیجی دادند ؛ و بعد از وی به فرزند او «شیخ زاده» تعویض داشتند.

وی تا پایان عمر به مدت چهل و سه سال در شیراز به سر برد.^۲ او به ارشاد طالبان وحل و فصل امور نوربخشیان فارس و مناطق مجاور اشتغال می ورزید، در این مدت فقط دو مسافرت داشت: یکی به زیارت بیت الله الحرام بود. که در موقع مراجعت از مکه، در شهر زبید که از بلاد شهرین است با شیخ حیرتی و پسرش اسمعیل که از عرفای بنام آن سرزمین بودند؛ ملاقات فرمود. آنان با عده ای از صوفیان به زیارت شیخ شتافتند، پس از بحث و گفتگو، لاهیجی چون در آن ها قابلیت و شایستگی ارشاد دید، پدر و پسر را خرقه پوشانید. طی نوشتن اجازه نامه ای به زبان عربی، اجازه ارشاد نیز به آنان اعطا کرد. علاوه بر آن، وی سفری نیز به شهر تبریز داشته و شش ماه در آنجا به سر برده است.^۳

۲-۱-۳) تاریخ و محل وفات شیخ

شیخ محمد لاهیجی-رحمة الله علیه- در سال ۹۱۲ (ه.ق) در شهر شیراز چشم از جهان فرو بست. و به دیار باقی شتافت. مدفن

۱ - تاریخ ادبیات ایران، ذبیح الله صفا، ج ۴، ص ۵۳۰
۲ - اسرار الشهود، سید علی آل داوود، ص ۱۵
۳ - همان، مقدمه

وی در خانقاه نوریّه واقع در محله «لب آب»، شیراز قرار دارد که آثار آن هنوز هم بر جا مانده است، اما در اثر گذشت زمان تصرفات ناجایی در آن صورت گرفته است. وضع آرامگاه اسیری در سال های اخیر به صورت نامطلوبی در آمده است و تعمیرات مختصری هم که اخیراً چند سال انجام گرفته ناتممانده است.

«فرصت الدّوله شیرازی» در کتاب «آثار عجم» درباره تاریخ و مزار او چنین آورده است: «مزار شیخ در محلت «لب آب» به روزگار قاجار نزدیک به دروازه شاه داعی است، خانقاهی عالی داشته موسوم به خانقاه نوریّه و خلوتخانه ها در اطراف آن بوده و صحن های وسیع داشته. الحال آن هارا به غصب برده و مواشی و غیره در آن ها کرده و موقوفات آن را از میان برده اند، مزارش هنوز باقی است... و در آن خانقاه نیز ولدش احمد بن محمد الاهیجی است که تاریخ فوتش سال ۹۲۱ ه. ق است.

عده ی از مولفین به اشتباه سال وفات شیخ را در سال ۸۹۲ (ه. ق) ذکر کرده اند، از جمله «اسماعیل پاشا بغدادی» در کتاب «هدیه العارفین» چنین نوشته است: «محمد بن یحیی بن علی الاهیجی شمس الدین الجیلانی النوربخشی الصوفی المتوفی سنه ۸۹۲ اثنتین وتسعین وثمان مائه، له من الکتب، دیوان شعر فارسی، مرآة التائبین...»

همچنین «محمد حسن خان اعتماد السلطنه» در «منتظم ناصری» تاریخ وفات اسیری را در ۸۹۸ ذکر کرده ولی چنانچه اشاره شد این تواریخ اشتباه می باشد در واقع همان سال ۹۱۲ صحیح است.^۱

«دکتر ذبیح الله صفا» نیز در کتاب تاریخ ادبیات در ایران چنین آورده است: «وفاتش به سال ۹۱۲ در شیراز اتفاق افتاد و در خانقاهش به خاک سپرده شد.»^۲

۲-۱-۴) مذهب

«قاضی نورالله شوشتری» صاحب مجالس المومنین، مذهب لاهیجی را «تشیع» ذکر کرده است در این کتاب از قول «شیخ ابوالقاسم

۱ - اسرار الشهود، آل داود، ص ۱۶

۲ - جلد ۴، ص ۵۳۰